

A-1184

INSTYTUT TURYSTYKI
ODDZIAŁ W POZNANIU

Organizacyjno-prawny i ekonomiczno-finansowy
stan funkcjonowania ośrodków wczasowo-wypoczynkowych
przed rozpoczęciem sezonu letniego w 1990 roku.

R - 2 / 90

Autorzy: mgr Tomasz Sajewski
mgr Adam Werschler

POZNAŃ - CZERWIEC 1990 rok.

A-1184
biblioteka 2

S P I S T R E Ś C I

1. Wstęp	3
2. Charakterystyka próby empirycznej	8
3. Zakres przedmiotowy badań ankietowych	16
4. Aktualne rozwiązania ekonomiczne - - organizacyjne w sferze funkcjonowania obiektów czasowych zakładów pracy	17
5. Obiekty czasowe przewidziane do sprzedaży lub likwidacji	24
6. Przewidywane zmiany ekonomiczne - - organizacyjne dotyczące funkcjonowania obiektów czasowych zakładów pracy	30
7. Celowość zmian systemu funkcjonowania obiektów czasowych	43

Wstęp.

Obiekty czasowe zakładów pracy od ponad trzydziestu lat stanowią wyraźną większość wśród wszystkich obiektów czasowo-wypoczynkowych w Polsce.

Przypomnijmy, że w 1989 roku zakłady pracy dysponowały ponad 83 % obiektów czasowych w Polsce, blisko trzy czwarte czasowiczów wypoczywało w ubiegłym roku właśnie w ośrodkach zakładowych. Krótką charakterystykę liczbową bazy turystyczno-czasowej w Polsce i dynamikę rozwoju w stosunku do ostatniego roku turystycznej hossy /czyli 1978/ przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1.

Miejsca noclegowe w obiektach turystycznych i czasowych, z uwzględnieniem zakładowych obiektów czasowych, w latach 1978-1989.

L a t a	Miejsca w obiektach turystycz.		Miejsca w obiektach czasowych		W tym miejsca w obiekt. zakł. pracy	
	tys	1978= 100%	tys	1978= 100 %	tys	1978= 100 %
1978	391,7	100,0	554,1	100,0	350,3	100,0
1979	416,4	106,3	532,9	96,2	340,0	97,1
1981	365,6	93,3	508,9	91,8	340,4	97,2
1982	340,4	86,9	470,1	84,8	332,6	92,1
1983	339,3	86,6	482,5	87,1	348,9	99,6
1984	343,9	87,8	481,8	86,9	351,1	100,2
1985	342,1	87,3	498,1	89,9	354,9	101,3
1986	351,4	89,7	496,5	89,6	354,4	101,2
1987	355,2	90,7	501,7	90,5	362,1	103,4
1988	360,1	91,9	482,7	87,1	363,7	103,8
1989	350,5	89,5	477,7	86,2	367,4	104,9

Spśród różnych gestorów obiektów wczasowych jedynie ilość obiektów zakładowych wykazywała w latach 1983-1989 tendencję rosnącą.

Pozostali gestorzy tacy jak: FWP, czy organizacje społeczne musieli w tych latach redukować stan ilościowy swojej bazy.

Jeśli zatem zawierzyć liczbom, sytuacja na pozór zdaje się być zadowalająca.

Głębsza analiza stanu tej sfery usług turystyczno-wczasowych daje znacznie mniej korzystne wyniki.

Pierwszym czynnikiem sugerującym niecałkowitą wirygodność danych statystycznych jest fakt, że w rzeczywistości trudno określać wszystkie zakłady pracy posiadające własne ośrodki wczasowe jako jednorodnego gestora. Rozpatrując wszelkie liczby należy pamiętać, iż obiekty wczasowe zakładów pracy, to termin, pod którym kryją się zarówno obiekty typu campingowego, pensjonaty /ty /tych jest najwięcej/, jak i obiekty mogące być z powodzeniem wysokiej klasy hotelami.

Baza ta nie posiada także jednorodnego systemu funkcjonowania tak ekonomicznego - czyli najogólniej mówiąc sposobu rozliczania efektów działalności ośrodka z gestorem, jak również modelu organizacyjnego.

Szmi gestorzy bazy nie są również zbiorowością jednorodną.

Umownym terminem "zakłady pracy" nazwano przedsiębiorstwa, jak również jednostki budżetowe. Gestorów różnią zatem podstawowe parametry ekonomiczne, nie wspominając już o innych różnicach, jak np. wielkość, zatrudnienie, czy sektor gospodarki narodowej jak i reprezentują.

Widać zatem, że do spójności bazy nozwanej zakładową należy podchodzić z dużą rezerwą.

Kolejnym powodem ograniczoneści zaufania do danych statystycznych GbS jest tryb uznawania danego ośrodka za funkcjonujący. Otóż uważa się, iż liczba przysłanych formularzy statystycznych jest tożsama z ilością działających obiektów wczasowych.

O ile w przypadku np. domów wczasowych FWP jest tak naprawdę, o tyle dla ośrodków zakładowych błędem jest przyjmowanie tożsamości tych dwóch liczb. Obecnie, gdy praktycznie nie ma możliwości wyegzekwowania obowiązku statystycznego, liczba funkcjonujących ośrodków może być różna, od liczby zaawidowanej nowanej.

Szacuje się jednak, że różnica ta /mimo, iż trzeba o niej pamiętać/ nie stanowi wielkości istotnej dla dalszych rozważań niniejszego opracowania.

Zasadniczym jednak czynnikiem deprecjonującym jakiegokolwiek wnioskowanie o stanie bazy wczasowej zakładów pracy, jedynie na podstawie danych statystycznych, jest nieuwzględnienie w nich zagadnień efektywności funkcjonowania tejże bazy.

Równie ważne, a może nawet ważniejsze od liczby obiektów jest to jak te obiekty funkcjonują, czy ich działanie jest efektywne ekonomicznie tak w skali mikro, jak i makroekonomicznej.

Analizę stanu bazy wczasowej zakładów pracy należy zatem przeprowadzić głównie z punktu widzenia efektywności ekonomicznej istniejącego systemu funkcjonowania obiektów, oraz przewidywanej zmian natary ekonomiczno-organizacyjnej.

Powstaje pytanie - jakie warunki muszą być spełnione, aby można było podjąć próbę określenia efektywności funkcjonowania ośrodków zakładowych, jakimi danymi musimy dysponować.

Niezbędnym warunkiem podjęcia analizy możliwości oceny efektywności funkcjonowania ośrodków wczasowych jest rzetelna kwantyfikacja rachunku nakładów i efektów ich dotychczasowej działalności.

W trakcie przeprowadzania badań empirycznych ¹ stwierdzono, że w wielu ośrodkach /w próbie empirycznej wielkość ta wynosiła około 70 %, w całości populacji szacuje się 55-60%/ rachunek kosztów nadal jest faszowany, nie odzwierciedlający wielkości rzeczywistych.

Taki stan rzeczy uniemożliwia, faktycznie w chwili obecnej, powszechne stosowanie analizy efektywności funkcjonowania obiektów wczasowych zakładów pracy.

Dla celów naukowych taką analizę można prowadzić, lecz wymaga ona żmudnych obliczeń, szacunków kosztów brakujących w oficjalnych systematykach. W celu bieżącej kontroli funkcjonowania obiektu nie można już szacować danych, muszą to być wielkości rzeczywiste. Przedsiębiorstwa posiadające własne ośrodki wczasowe świadomie nie sporządzają pełnej systematyki kosztów w przeświadczeniu, iż w ten sposób otaczają dodatkową opieką socjalną własnych pracowników. Doraźnie jest to oczywiście zachowanie skuteczne, lecz w skali całej gospodarki narodowej i w dłuższym okresie jest to wręcz fatalne w skutkach.

Gestorzy bazy wczasowej nie mogą dłużej ignorować procesów zachodzących w całej gospodarce narodowej.

¹ Badania takie były prowadzone w poznańskim Oddziale I.T. m.in. dla potrzeb tematu CPBP V.2.1.1. pt: "Wpływ systemu funkcjonowania bazy wczasowej w Polsce na efektywność turystyki socjalnej".

Obiekty czasowe zakładów pracy w formie, w jakiej obecnie najczęściej funkcjonują praktycznie nie mają prawa bytu, przy zaistnieniu wolnego rynku czasów, co staje się powoli faktem.

Muszą zatem zmienić swój sposób rozumienia opieki socjalnej nad pracownikiem, rozgraniczyć ją od typowej działalności gospodarczej, jaką jest prowadzenie ośrodka czasowego.

Chcąc poznać tempo i kierunek zmian, które zachodzą i będą zachodzić w funkcjonowaniu zakładowych obiektów czasowych w Polsce uznano, że najlepszym wyjściem będzie przeprowadzenie analizy na podstawie wyników specjalnie dla niniejszej ekspertyzy przeprowadzonych badań empirycznych.

Na przeprowadzenie tych badań zdecydowano się po przeanalizowaniu tempa zmian w gospodarce, posiadanych przez Instytut Turystyki informacji wcześniejszych - zespół autorski wyraża nadzieję, że aktualność tych informacji, a także ich zakres tematyczny jest wystarczający dla rzetelnej realizacji powierzonego zadania.

2. Charakterystyka próby empirycznej.

W celu uzyskania aktualnych informacji odnośnie funkcjonowania tzw. zakładowych obiektów czasowych¹, a w szczególności w zakresie stosowanych rozwiązań ekonomiczno-organizacyjnych przeprowadzono w maju 1990 roku badanie ankietowe. Wzór formularza ankietowego znajduje się w załączniku.

Badaniem objęto gestorów bazy zlokalizowanej w 15, celowo wybranych, województwach Polski. Ankietyzację przeprowadzono drogą pocztową. Zwrotność nie była zbyt wysoka i wyniosła 21,4 %. Tym niemniej otrzymano 528 wypełnionych ankiet. Wielkość ta stanowi 10,4 % całkowitej liczby zakładowych obiektów czasowych w Polsce.

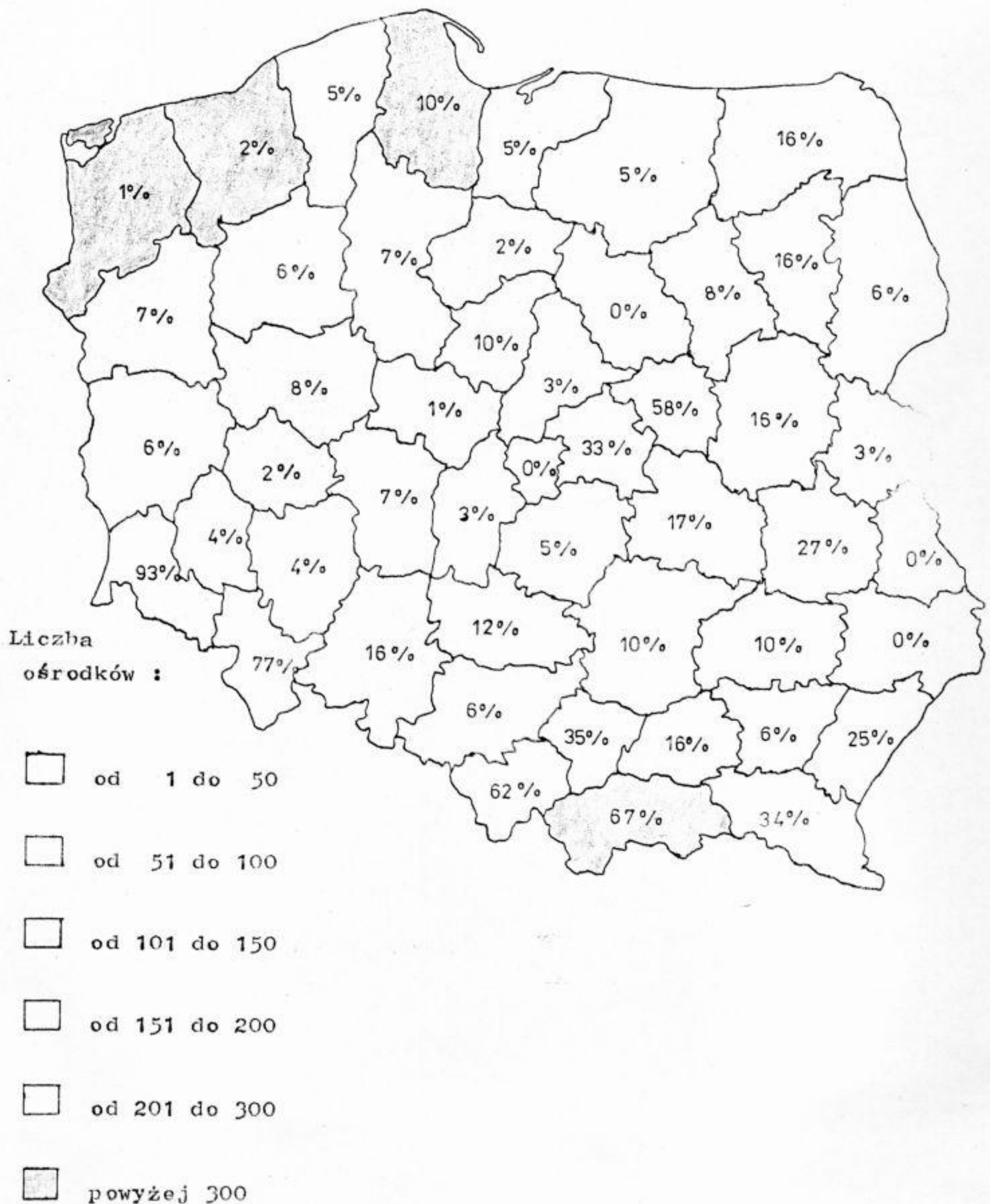
Poniżej dokonano krótkiej charakterystyki wybranych do badania województw. W celu ułatwienia omawiania nasycenia terenu tzw. bazą czasową zakładów pracy wykorzystano podział kraju na sześć klas województw. Ilustrację tego stanowi rysunek nr 1. W skład próby empirycznej weszły następujące województwa:

- a/ białostockie,
- b/ bielskie,
- c/ gorzowskie,
- d/ jeleniogórskie,
- e/ koszaliński,
- f/ krośnieński,
- g/ lubelskie,
- h/ nowosądeckie,

¹ Należy pamiętać, iż termin ten, stosowany powszechnie tak przez praktyków, jak i teoretyków turystyki, jest merytorycznie błędny. Powstał on w okresie, gdy pojęciem zakładu pracy określano nie tylko rzeczywiste zakłady, lecz również całe przedsiębiorstwa, jednostki budżetowe i inne instytucje zatrudniające pracowników.

Rysunek nr 1

Rozmieszczenie bazy czasowej zakładów pracy w Polsce w/g województw z uwzględnieniem odsetka ośrodków całorocznych.

- i/ ostrołęckie,
- j/ piotrkowskie,
- k/ poznańskie,
- l/ słupskie,
- m/ suwalskie,
- n/ szczecińskie,
- o/ wałbrzyskie.

Spśród nich wyodrębniono cztery grupy.

- I. Szczecińskie, koszalińskie i słupskie to województwa pasa nadmorskiego. Duże nasycenie bazą wczasową, w większości zlokalizowaną w miejscowościach nadmorskich. Rozmieszczenie poszczególnych obiektów wzdłuż wybrzeża jest dosyć nierównomierne. W miejscach koncentracji ośrodków nastąpiło niebezpieczne dla środowiska naturalnego przesycenie infrastrukturą turystyczną. Baza typowo sezonowa, niskie odsetki obiektów całorocznych. Popularny, utrwalony w świadomości społecznej region turystyczny, wciąż chętnie odwiedzany mimo występowania bariery cenowej i wysokiego stopnia zanieczyszczenia wody w morzu.
- II. Gorzowskie, poznańskie i suwalskie jako województwa reprezentujące pas pojezierzy. Cechą wspólną jest zagęszczenie ośrodków nieco wyższe od średniej krajowej /przedział od 101 do 150 ośrodków w województwie. Niższy niż nad morzem odsetek obiektów sezonowych, tym niemniej są one dominujące. Wysoka sezonowość świadczonych usług jest nie zawsze uzasadniona przesłankami obiektywnymi. Przykładem tego jest Poznańskie - region posiadający wiele atrakcji krajoznawczych, a ponadto pełniący

rolę zaplecza rekreacyjnego dla mieszkańców dużej aglomeracji. Z kolei województwo gorzowskie jest potwierdzeniem istnienia w Polsce terenów zaniedbanych turystycznie dopiero po II wojnie światowej. Sporo zdewastowanych poniemieckich obiektów czasowych wykorzystuje się obecnie do innych celów.

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż strefa pojezierzy w Polsce uzyskała wysoką ocenę ekspertów, w tym zagranicznych, jako region najbardziej predysponowany do rozwoju turystyki /krajowej i zagranicznej/. Jest to bardzo istotne z ekonomicznego punktu widzenia. Truizmem jest stwierdzenie, iż turystyka posiada spore możliwości, jeżeli traktuje się ją poważnie, jako gałąź gospodarki. Jeżeli chodzi o turystów zagranicznych /główne źródło dochodów z turystyki w ujęciu makro/, to należy mieć świadomość, iż nie jest dla nich interesujące wybrzeże Bałtyku, choćby ze względu na klimat i degradację środowiska. Nie przyciągną ich również /poza koneserami/ niewysokie, wyłączyszyeniewielkie obszaro Tatry, góry. Tak więc, abstrahując od centrów zabytkowych, pojezierza pozostają jedynymi naprawdę liczącymi się terenami. Pod względem infrastruktury turystycznej, przy zbliżonych walorach naturalnych, lepsze /w skali Europy/ posiada jedynie Finlandia. Należy o tym pamiętać, szczególnie teraz, gdy baza do tej pory o charakterze zamkniętym, zaczyna wychodzić z ofertą do klienta. Będzie o tym mowa w kolejnych częściach ekspertyzy.

III. Pas górski reprezentuje z kolei 5 województw: jeleniogórskie, wałbrzyskie, bielskie, nowosądeckie i krośnieńskie. Podzielić

./.

Je można na dwie podgrupy. Dwa pierwsze to województwa położone na obszarze Sudetów i ich Pogórza. Sporo bazy całorocznej w Jeleniogórskim najwyższy odsetek w skali kraju. W większości przypadków występują tu obiekty stare, poniemieckie. Nasilone zjawisko dekapitalizacji. Wiele z dawnych pensjonatów już nie istnieje lub jest wyłączonych z eksploatacji. Stąd łączna ilość ośrodków nie jest zbyt wysoka, oscyluje w pobliżu średniej krajowej. Region zurbanizowany, uprzemysłowiony, co wiąże się ze znaczną degradacją środowiska.

Druga podgrupa to województwa karpackie. Cechuje je mniejszy odsetek obiektów całorocznych, za to globalna liczba ośrodków wczasowych jest wyższa. Szczególnie widoczne jest to w województwie nowosądeckim i bielskim, które pod tym względem są w czołówce krajowej. Dużo ośrodków nowych, głównie w renomowanych miejscowościach typu: Szczyrk, Wisła, Zakopane czy Krynica. Mimo sąsiedztwa Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego degradacją środowiska w województwie bielskim mniejsza niż w regionie sudeckim, "zasilany" dodatkowymi zanieczyszczeniami z zagranicy. Im dalej na wschód, tym stan walorów naturalnych jest lepszy.

IV. I wreszcie grupa ostatnia to obszary rezerwy turystycznej. Tworzą je województwa: ostrołęckie, białostockie, lubelskie i piotrkowskie. Charakteryzuje się niedoinwestowaniem - poza województwem piotrkowskim pozostałe znajdują się w najniższej klasie nasycenia bazą¹. W sumie nienajlepsze warunki naturalne, w miarę nieskażony klimat /jak na warunki europejskie/. Przykład regionów,

¹ Obiekty w znacznej większości sezonowe.

w których rozsądne inwestycje turystyczne nie stanowią zagrożenia.

Dobór zakładowych ośrodków wczasowych z powyższych województw pozwolił na:

- a/ objęcie badaniem bazy położonej w regionach różniących się tak walorami turystycznymi, jak i wskaźnikiem koncentracji ruchu turystycznego,
- b/ w ramach regionów uznanych za turystyczne uwzględnienie miejscowości o ukształtowanej renomie, a także tych, które są mniej widoczne na turystycznej mapie Polski,
- c/ oraz, co szczególnie istotne ze względu na temat niniejszej ekspertyzy, skierowanie ankiet do gestorów posiadających ośrodki wczasowe w pobliżu swojej siedziby, oraz do takich, których baza znajduje się na terenie innego /przeważnie odległego/ województwa.

Na zakończenie omawiania determinant przestrzennych próby empirycznej warto dodać, iż ankietyzacją objęto także gestorów bazy położonej w miejscowościach poddanych swego czasu eksperymentom mającym na celu usprawnienie i zracjonalizowanie działalności ośrodków wczasowych. Były to: Firlej /województwo lubelskie/ i Somianka /województwo ostrołęckie/.

W tabeli nr zaprezentowano wybrane cechy ośrodków wczasowych będących podmiotem analizy. Poszczególne struktury różnią się w mniejszym lub większym stopniu od analogicznych dotyczących całości tzw. zakładowej bazy wczasowej w Polsce ¹.

¹ Por.: Turystyka i wypoczynek w 1989 roku, GUS, Warszawa 1990.

Tabela nr 2

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych
stanowiących próbę empiryczną do badań ankietowych.
Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./:		
do 50	47,2	
51 - 100	25,9	
101- 150	11,1	
151 i więcej	15,8	
R a z e m	100,0	
2. Sezonowość ośrodka		
nie sezonowy	28,3	
sezonowy	71,7	
R a z e m :	100,0	
3. Lokalizacja ośrodka		
nad morzem	33,1	
w górach	29,9	
nad jeziorem	32,3	
inne	4,7	
R a z e m	100,0	
4. Gestor ośrodka:		
jednostka budżetowa	21,3	
przedsiębiorstwo	78,7	
R a z e m	100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka /ilość m.n. - i zatrudniony/ :		
do 10	10,2	
w tym: - ośrodki całoroczne		76,9
- ośrodki sezonowe		23,1
11-50		
w tym: - ośrodki całoroczne	67,7	31,2
- ośrodki sezonowe		68,8
51 i więcej	22,1	

w tym:		10,7
- ośrodki całoroczne		89,3
- ośrodki sezonowe		
R a z e m :		100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych dla wyłącznych potrzeb niniejszego opracowania.

Nie jest to więc próba w pełni reprezentatywna. Tym niemniej otrzymane w ramach ankietyzacji dane mogą stanowić /i tak je potraktować zespół autorski/ rzetelną podstawę do rozważań o charakterze globalnym.

3. Zakres przedmiotowy badań ankietowych.

Zadaniem gestorów zakładowej bazy wczasowej wytypowanych do próby empirycznej było, oprócz wypełnienia metryczki ośrodka, udzielenie odpowiedzi na jedno, istotne dla realizacji niniejszej ekspertyzy, pytanie. Dotyczyło ono ich zamiarów odnośnie przyszłości posiadanych obiektów. Otrzymano bardzo interesującą strukturę odpowiedzi. Wyniki zawarto w tabeli nr 3. Każdy z

Tabela nr 3

Przewidywane przez respondentów zamiary odnośnie przyszłości zakładowych obiektów wczasowych pozostających w ich gestii.
Struktura odpowiedzi w %.

Wyszczególnienie	Odsetek odpowiedzi
Funkcjonowanie na dotychczasowych zasadach ekonomiczno-organizacyjnych	58,3
Sprzedaż ośrodka	4,7
Likwidacja ośrodka	3,9
Zmiana zasad funkcjonowania	33,1
razem :	100,0

Zródło: Jak w tabeli nr 2

gospodarów dokonując wyboru wariantu odpowiedzi uzupełniał go o krótki opisowy komentarz.

Szczegółowej analizie otrzymanego materiału empirycznego zostały poświęcone kolejne punkty opracowania.

4. Aktualne rozwiązania ekonomiczno-organizacyjne w sferze funkcjonowania obiektów wczasowych zakładów pracy.

Ośrodki wczasowe, funkcjonowanie których będzie się odbywać na dotychczasowych zasadach, to grupa najliczniejsza. Ich gestorzy stanowili prawie 60 % ankietowanych. Na wskaźnik ten można patrzeć dwójako. Z jednej strony nie jest to dużo biorąc pod uwagę, iż ponad 33 % badanych zadeklarowało zmianę sposobu działania, a blisko 9 % przewiduje sprzedaż lub likwidację posiadanych obiektów. Można stwierdzić, iż, jak na ten fragment gospodarki turystycznej, radykalizm zmian jest bardzo widoczny. Jednak uwzględnwszy fakt, że dotychczasowy model funkcjonowania zakładowej bazy wczasowej stanowi już od lat przedmiot ostrej krytyki, to wówczas dynamika przekształceń może wydawać się niedostateczna, a ów wskaźnik zbyt wysoki.

W tabeli nr 4 przedstawiono, dla konfrontacji z całością próby empirycznej, cechy ośrodków wczasowych z grupy działających w niezmienionym kształcie. Dokonując porównania nie stwierdza się szokujących różnic. Zwraca uwagę fakt występowania w tej grupie większej ilości obiektów małych /do 50 miejsc noclegowych/, w większości zlokalizowanych poza terenami górskimi i nadmorskimi zwiększył się także odsetek ośrodków o charakterze sezonowym.

Tabela nr 4

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych funkcjonujących w sezonie letnim 1990 roku na dotychczasowych zasadach /fragment próby empirycznej objętej badaniem ankietowym/.

Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./:		
do 50	56,0	
51 - 100	20,3	
101 - 150	10,5	
151 i więcej	13,2	
2. Sezonowość ośrodka :		
całoroczny	21,3	
sezonowy	78,7	
3. Lokalizacja ośrodka:		
nad morzem	30,7	
w górach	21,2	
nad jeziorem	41,3	
inne	6,8	
4. Gesty ośrodka:		
jednostka budżetowa	22,9	
przedsiębiorstwo	77,1	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka /ilość m.n. - i zatrudniony/:		
do 10	9,3	
w tym: - ośrodki całoroczne		85,7
- ośrodki sezonowe		14,3
11 - 50	70,6	
w tym: - ośrodki całoroczne		15,1
- ośrodki sezonowe		84,9
51 i więcej	20,1	
w tym: - ośrodki całoroczne		13,3
- ośrodki sezonowe		86,7

Źródło: Jak w tabeli nr 2

Różnice te nie przekraczają jednak 10 punktów procentowych.

Obiekty wczasowe zakładów pracy działające w tegorocznym sezonie letnim na dotychczasowych zasadach podzielono na cztery, dające się przejrzysto wyodrębnić, podgrupy. Scharakteryzowano je poniżej. Wskaźniki procentowe odnoszą się nie do całej próby, a tylko bazy omawianej w niniejszym punkcie.

- A. 12,4 % spośród omawianej grupy stanowią ośrodki finansowane w całości przez gestora, zasilane każdorazowo w momencie zgłaszania zapotrzebowania na ośrodki materialne. Nie prowadzi się szczegółowej kalkulacji kosztów. Skierowania na pobyt w obiekcie z założenia są ulgowe, nawet dla osób spoza macierzystego zakładu pracy. Brak zainteresowania wynikiem finansowym. Trudno mówić o jakiegokolwiek polityce w zarządzaniu bazą. 4,5 % obiektów tej podgrupy pozostaje w gestii jednostek budżetowych. Model funkcjonowania, który wniósł ulce likwidacji, nawet na drodze przymusu administracyjnego.
- B. Podgrupa najliczniejsza /54,6 %/, to obiekty wczasowe działające na zasadach ukształtowanych pośrednio przez nieudolne próby reformowania polskiej gospodarki w latach 80-tych, w tym także turystycznej. Ewidencja kosztów jest tu szczegółowa. Prowadzi się ją w układzie rodzajowym, a nierzadko i w funkcjonalnym. Niestety, dzięki zbyt bliskiej więzi ośrodek i gestora wiele pozycji wciąż ulega fałszowaniu. Zankowitym w tym względzie przykładem mogą być prace remontowe wykonywane w obiekcie, przy których wykorzystuje się materiały należące do zakładu macierzystego, podobnie jak siłę roboczą /pracownicy na delegacji/. Nieuwzględnienie tego w ewidencji ośrodek wpływa bezpośrednio na cenę skierowania,

ustalana w/g formuły kosztowej. Ponadto kierownicy ośrodków /będący w zasadzie zwykłymi urzędnikami/ z góry nie stawiają się na zysk, a tylko na pokrycie poniesionych naładów. To wszystko sprawia, że wynik finansowy najczęściej uszczupla, zamiast zasilać, zakładowy fundusz socjalny.

C. Z kolei 19,9 % zakładowych ośrodków wczasowych funkcjonuje /co najmniej od roku/ na zasadzie ograniczonego wewnętrznego rozrachunku gospodarczego. Wynikają z tego, co bardzo istotne, szersze uprawnienia ich kierowników. Stopień samodzielności jest różny w poszczególnych dziedzinach, największy w zakresie polityki recepcyjnej. Tu swoboda kierownika mimo, iż jest on zatrudniony u gestora ośrodka, zbliżona jest do posiadanej przez agenta. W grę wchodzi nawet zawieranie umów z klientami. Cena świadczonych usług ustalana jest w ośrodku, a nie w zakładzie macierzystym. Z tytułu pobytu na wczasach pracowników tego ostatniego ośrodek nie ponosi strat wynikających ze stosowania cen ulgowych.

Dofinansowanie z zakładowego funduszu socjalnego lub innego źródła jest więc problemem klienta, a nie kierownika ośrodka. Kolejny wyróżnik, w stosunku do poprzedniej podgrupy, to fakt ustalania wynagrodzeń pracowników ośrodka w oparciu o realizowany przezeń wynik. Nie zależą więc one od kondycji finansowej dobrej lub złej, gestora. Kierownik ośrodka musi więc dążyć do osiągnięcia zysku. W polityce finansowej może skorzystać z kredytu bankowego, ale nie posiada w tym zakresie pełnej swobody. Podobnie ma się rzecz z decyzjami dotyczącymi remontów i inwestycji. Tu wciąż istnieje silna zależność od polityki, lub jej braku, zakładu macierzystego.

P. Wspomniane ograniczenia znikają wraz z oddaniem obiektu w agencję, dzierżawę lub przystąpieniem do spółki. 13,1 % analizowanych obiektów to ośrodki czasowe, których gestorzy w odpowiednim momencie uznali, że dla ośrodka i poziomu świadczonych w nim usług lepiej będzie, gdy powierzą ich prowadzenie osobom kompetentnym /merytorycznie i finansowo/, przy równoczesnym nadaniu im możliwie najszerszego zakresu swobody. Formy działalności ośrodków czasowych będące wynikiem takiego myślenia mają przyszłość, co potwierdziły przeprowadzone przez autorów badania. O szczegółach będzie mowa w kolejnym punkcie, nie jest więc celowe kontynuowanie rozważań na ten temat w tym miejscu.

Jak widać, w dotychczasowym modelu funkcjonowania zakładowej bazy czasowej w naszym kraju pojawiały się przesłanki pozwalające mieć nadzieję na racjonalne przekształcenia tego fragmentu gospodarki turystycznej. Nie należy jednak nie dostrzegać, a tym bardziej bagatelizować korzystania ze starych, ułomnych schematów i pozostającej w sprzeczności z rzeczywistością /i jej nowoczesnymi aspiracjami/ dość powszechnej zwyczajowości w działaniu.

Na zakończenie rozważań dotyczących aktualnych rozwiązań w sferze funkcjonowania zakładowych ośrodków czasowych warto zapoznać się z problemem prac remontowych wykonywanych w obiektach. Wszak o dekapitalizacji bazy mówi się często, a zruinowany stan wielu ośrodków jest jednym z głównych ograniczeń ich prawidłowej egzystencji. W ankietach zadano pytanie o zrealizowane w minionych dwóch latach, jak również w roku bieżącym.

Otrzymaną strukturę odpowiedzi zaprezentowano w tabeli nr 5.

Wyniki dotyczą wszystkich badanych ośrodków, również tych, które mają być niedługo sprzedane, zlikwidowane lub rozpocząć działalność opartą na zmienionych zasadach.

Większość wykonanych /65 i więcej %/, prac dotyczyła obiektów sezonowych. Abstrahując od stałych konserwacji, większość przedsięwzięć podejmowana była przez gestorów wywodzących się spoza sfery budżetowej. W tej grupie ich udział przekraczał 70 %, a w przypadku remontów związanych z powiększeniem potencjału usługowego wyniósł 93,4 % w odniesieniu do przedsiębiorstw.

Tylko 1,6 % wszelkich prac remontowo-modernizacyjnych związane było z inwestycjami na rzecz ochrony środowiska, a ściślej z budową oczyszczalni ścieków. Wzniesiono je przy obiektach położonych nad morzem i nad jeziorami. Brak zainteresowania ze strony gestorów ochroną walorów naturalnych, a więc głównego dobra turystycznego umożliwiającego wypoczynek na wczasach, jest jeszcze jednym sygnałem o konieczności zmian dotychczasowego systemu zarządzania bazą wczasową, rozumianą jako całość. Brak poszanowania środowiska przyrodniczego, jako podstawy bytu większości obiektów, jest zjawiskiem wysoce negatywnym. Należy dążyć do jego likwidacji także przy użyciu instrumentów ekonomicznych.

Reasumując - przeprowadzone badania potwierdziły występowanie postępującej dekapitalizacji zakładowej bazy wczasowej w skali makro. Większość gestorów nie podejmuje nawet drobnych prac konserwacyjnych. Baza, szczególnie obiekty całoroczne,

Tabela nr 5.

Prace remontowe wykonane w zakładowych ośrodkach czasowych w latach 1988-1990 . Struktura odpowiedzi /w %/ udzielanych przez gestorów - uczestników badań ankietowych.

Wyszczególnienie	Odsetek odpowiedzi
Nie przeprowadzono żadnych prac	61,5
Stałe zabiegi konserwacyjne /coroczne/	4,7
Drobna modernizacja, remont częściowy	12,6
Remont kapitalny	9,4
Remont związany z powiększeniem bazy i modernizacja	11,8
R a z e m :	100,0

Źródło: Jak w tabeli nr 2

eksploatowana jest w sposób nieprawidłowy, nierzadko, ujmując rzecz przyszłościowo, rabunkowy. Nie jest to dobra sytuacja, szczególnie w kontekście konieczności wprowadzania zmian ekonomiczno-organizacyjnych. Należy mieć świadomość, iż wiele ośrodków należałoby stworzyć wręcz od nowa, jeżeli miałyby one służyć innym celom, niż świadczenie dodatkowych usług zubożałym pracownikom macierzystych zakładów pracy.

5. Obiekty wczasowe przewidziane do sprzedaży lub likwidacji.

Wynik badań empirycznych przeprowadzonych dla potrzeb niniejszej ekspertyzy można uznać za bardzo interesujący, ze względu na wysoki odsetek /prawie 42 %/ odpowiedzi potwierdzających konieczność zmian w systemie funkcjonowania ośrodka wczasowego.

Istnieje wprawdzie podejrzenie ze strony autorskiego, że część deklaracji mogła być efektem modnej obecnie demonstracji poparcia dla zmian o charakterze rynkowym, lecz mimo wszystko należy uważać że sezon letni 1990 roku i okres poprzedzający sezon letni 1991 mogą okazać się przełomowymi dla przyszłego kształtu bazy wczasowej.

Dane zawarte w tabeli 3 wskazują wyraźnie, że niewielki odsetek gestorów zamierza od razu pozbyć się ośrodka.

Większość /79 % badanych/ próbuje uzdrowić gospodarkę ośrodka poprzez wprowadzenie nowych zasad ekonomiczno-organizacyjnych. Zmiany te zostaną omówione w następnym punkcie, obecnie zajmijmy się przedstawieniem grupy ośrodków, które zamierza się sprzedać lub zlikwidować. Należy tutaj zaznaczyć, iż wątpliwe jest wprowadzenie w życie omawianych zmian do końca sezonu letniego 1990 roku. Większości decyzji można oczekiwać przed początkiem sezonu letniego 1991, a więc w okresie od października 1990 roku do kwietnia - maja 1991.

A. Sprzedaż ośrodków wczasowych.

Chęć sprzedaży ośrodka zadeklarowało 4,7 % ankietowanych gestorów. Strukturę rodzajową tej grupy obiektów przedstawia tabela nr 6.

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych
przeznaczonych w 1990 roku do sprzedaży

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./:		
do 50	42,3	
51 - 100	57,7	
101 - 150	-	
151 i więcej	-	
R a z e m	100,0	
2. Sezonowość ośrodka		
całoroczny	18,0	
sezonowy	82,0	
R a z e m	100,0	
3. Lokalizacja ośrodka		
nad morzem	18,0	
w górach	34,5	
nad jeziorem	18,0	
inne	29,5	
R a z e m	100,0	
4. Gestor ośrodka:		
jednostka budżetowa	-	
przedsiębiorstwo	100,0	
R a z e m	100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka /ilość m.n. - i zatrudniony/:		
do 10	-	
- ośrodki całoroczne	-	
11-50	54,5	35,4
- ośrodki całoroczne		
- ośrodki sezonowe		66,6
51 i więcej	55,5	-
- ośrodki całoroczne		
- ośrodki sezonowe		100,0
R a z e m	100,0	

Źródło: Jak w tabeli nr 2

Większość z ośrodków przeznaczonych do sprzedaży to ośrodki małe i średnie rzadko przekraczające średnią wielkość ośrodka zakładowego w kraju /wynosi ona 74 miejsca/.

Należy zaznaczyć, iż żaden z ośrodków dużych nie znalazł się w tej grupie. Na podstawie porównania zamierzeń, co do przyszłości ośrodka z wielkością i możliwościami finansowymi gestora zauważono że ośrodków pozbywają się na ogół przedsiębiorstwa małe, o niewielkiej możliwości dalszego dofinansowywania deficytowego ośrodka. Należy bowiem założyć, że wszystkie ośrodki przeznaczone do sprzedaży były dotychczas deficytowe. To założenie pozostaje w zgodzie z wynikami wcześniejszych badań empirycznych, gdzie wykazano, że deficytowe są najczęściej obiekty niewielkie, sezonowe, o niskim standardzie świadczonych usług.

Żwyczaj są to obiekty typu campingowego, działające na zasadzie ciągłego finansowania ze środków zakładowego funduszu socjalnego /co w zasadzie jest sprzeczne z prawem/.

Zaskakująca wydaje się lokalizacja obiektów przeznaczonych do sprzedaży. Prawie 35 % obiektów zlokalizowanych jest w pasie górskim, dalsze 18 % nad morzem. Liczby te wskazują, że ^{zasadniczo} w pasie czą przyczyną deficytowości ośrodka nie była nieatrakcyjna lokalizacja, lecz jego wadliwe funkcjonowanie, niepoślednią rolę odegrał też niski standard.

O pasywności dotychczasowej polityki gestora wobec obiektów świadczą też zatrudnianie w ośrodkach.

W 86 % obiektów z tej grupy, cały personel stanowił delegowany na okres sezonu pracownik przedsiębiorstwa - gestora, który pełnił funkcję kierownika, dozorca itp.

Należy zaznaczyć, iż zazwyczaj nie byłon zupełnie zainteresowany materialnie dobrym wynikiem finansowym ośrodka.

Grupa ośrodków przeznaczonych do sprzedaży może w obecnych warunkach znaleźć niewielu nabywców. Można liczyć się z faktem, że jeśli obiektów tych nie przejmą właściciele prywatni lub spółki, dotychczasowi gestorzy będą zmuszeni zweryfikować swoje plany. Ostatecznym wyjściem jest likwidacja obiektu.

B. Likwidacja ośrodków wczasowych.

Większość obiektów, które do końca 1990 roku zostaną zlikwidowane była wcześniej przedstawiona do sprzedaży. Ze względu jednak na ich złą jakość techniczną, wysoki stopień zdekapitalizowania - tak samych obiektów, jak i będącego na ich wyposażeniu sprzętu, nie znalazły one nabywców.

Spółród obiektów wczasowych objętych badaniami wszystkie z likwidowanych ośrodków są typu campingowego. Likwidacja wiąże się dla gestora z rozebraniem budynków /domków campingowych/ w odróżnieniu zatem od sprzedaży wpłynię na ogólną liczbę miejsc wczasowo-wypoczynkowych w Polsce.

Jako główne powody likwidacji ośrodków wczasowych respondenci podawali:

- dotychczasowa deficytowość obiektu,
brak chętnych do kupna	55,5 %
- wypowiedzenie dotychczasowej umowy
przez właściciela terenu	27,5 %
- konieczność rozbiórki starego ośrodka
w związku z planami budowy nowego	7,0 %

Charakterystykę grupy likwidowanych ośrodków przedstawia tabela nr 7. Struktura wielkości obiektów jest podobna do obiektów przeznaczonych do sprzedaży.

Najbardziej charakterystyczną cechą grupy ośrodków, które zamierzają się w br. zlikwidować jest to, że wszystkie spośród próby empirycznej, to obiekty campingowe składające się w większości z drewnianych domków. Są to najczęściej /w około 75 %/ domki stare, pochodzące z lat sześćdziesiątych o niskim standardzie sanitarnym i estetycznym.

Znakomita większość z nich zlokalizowana jest w pasie nadmorskim i nad jeziorami.

W próbie empirycznej nie znalazł się żaden ośrodek przewidziany do likwidacji, a zlokalizowany w górach, nie oznacza to jednak oczywiście, iż w populacji generalnej nie znajdują się likwidowane obiekty górskie.

Wnioski dotyczące polityki zatrudnienia w ośrodkach wczasowych są identyczne, jak w przypadku obiektów przeznaczonych do sprzedaży.

Należy zastanowić się, czy likwidacja części obiektów wczasowych może mieć negatywne skutki dla wypoczynku społeczeństwa w przyszłych latach?

Zakładając, że procesy zachodzące w populacji generalnej bazy wczasowej będą miały podobny przebieg, jak zaobserwowano w próbie empirycznej, to na razie procesy likwidacyjne nie są jeszcze powszechne. Przypomnijmy, że w próbie stanowią one niecałe 4 % obiektów i dotyczą obiektów o najniższym standardzie usług. Deficytowość ich wskazuje również na niskie zainteresowanie wczasami w tych ośrodkach.

Tabela nr 7

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych przewidzianych w 1990 roku do likwidacji.

Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./:		
do 50	22,4	
51 - 100	71,6	
101 - 150	-	
151 i więcej	-	
Razem	100,0	
2. Sezonowość ośrodka :		
całoroczny	-	
sezonowy	100,0	
Razem	100,0	
3. Lokalizacja ośrodka:		
nad morzem	56,4	
w górach	-	
nad jeziorem	29,3	
inne	14,3	
Razem	100,0	
4. Gostor ośrodka :		
jednostka budżetowa	18,5	
przedsiębiorstwo	81,5	
Razem	100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka /ilość m.n.- i zatrudniony/:		
do 10 w tym: - ośrodki całoroczne	-	-
- ośrodki sezonowe	-	-
11 - 50 w tym: - ośrodki całoroczne	-	-
- ośrodki sezonowe	21,0	100,0
51 i więcej w tym: - ośrodki całoroczne	-	-
- ośrodki sezonowe	79,0	100,0
Razem	100,0	

Źródło: Jak w tabeli nr 2

W przypadku jednak faktycznego zaistnienia wolnego rynku usług wczasowych i niepowodzenia prób powstrzymania dalszego spadku popytu na usługi turystyczno-wczasowe, konieczność likwidacji może osiągnąć znacznie większą liczbę obiektów wczasowych. Fakt ten dostrzega wielu gestorów obiektów. Starają się oni poprawić efektywność funkcjonowania swoich ośrodków wprowadzając szereg działań sanacyjnych.

Polegają one m.in. na otwartej sprzedaży skierowań, rezygnacji ze sztywnego /turmusowego/ systemu świadczenia usług na rzecz działalności pensjonatowej itp.

Najważniejsze jednak zmiany muszą dotyczyć sposobu gospodarowania majątkiem ośrodka - zasad funkcjonowania, metod rozliczania się obiektu wczasowego z gestorem.

6.7. Przewidywane zmiany ekonomiczno-organizacyjne dotyczące funkcjonowania obiektów wczasowych.

Przeprowadzone badania empiryczne wykazały różnorodność zamiarów gestorów, co do sposobu uzdrowienia gospodarki ośrodków.

W tabeli nr 8 przedstawiono najczęściej planowane formy ekonomiczno-organizacyjne, wg jakich mają funkcjonować ośrodki wczasowe.

Należy przypomnieć, że ośrodki w których planuje się wprowadzenie nowych zasad ekonomiczno-organizacyjnych funkcjonowania stanowią w próbie empirycznej - 33,1 %.

Tabela nr 8

Planowane przez właścicieli obiektów wczasowych
zmiany formy funkcjonowania ośrodków.

8 Forma ekonomiczno-organizacyjna	Odszetek odpowiedzi
1. wprowadzenie zasad samofinansowania obiektu wczasowego	33,3
2. oddanie ośrodka w ajencję lub dzierżawę	23,8
3. funkcjonowanie ośrodka w formie spółki z udziałem gestora lub jego pracowników	7,1
4 ^x funkcjonowanie na dotychczasowych zasadach ekonomicznych, lecz rozszerzenie oferty usługowej	35,8
R a z e m :	100,0

Źródło: Jak w tabeli nr 2.

^xOśrodki te w 76 % funkcjonują już na zasadach wewnętrznego rozrachunku gospodarczego, a więc ich kierownicy mają dość duży stopień swobody decyzji. Na zwiększenie popytu chcą wpłynąć poprzez wydłużenie sezonu, specjalizację, zwiększenie bogactwa oferty itp.

A. Samofinansowanie działalności obiektu wczasowego.

Tę formę funkcjonowania przewiduje dla swojego ośrodka około jednej trzeciej gestorów bazy wczasowej.

Samofinansowanie /przy przyjęciu założeń, o których mowa za chwilę/ może być bardzo korzystną dla przedsiębiorstwa - gestora formą funkcjonowania ośrodka.

Ośrodek będzie prowadzony przez pracowników, którzy będą bezpośrednio zainteresowani jego wynikiem finansowym. Oni zatem zadają o odpowiednią efektywność funkcjonowania obiektu.

Przy istniejącym rynku nabywcy w sferze usług wczasowych ryzyko obniżenia kosztów przez pogorszenie jakości usług jest raczej niewielkie.

Gestor natomiast zostaje zwolniony z angażowania się w sprawy ośrodka - dział socjalny dokonuje jedynie w umówiony sposób rezerwacji miejsc w ośrodku dla własnych pracowników, koncentrując się na problemie refundacji ze środków z.f.s. poniesionych kosztów wypoczynku przez tychże pracowników.

System ten jednak stwarza dla ośrodka szereg nowych, nieznanych dotąd problemów. Zasadniczym problemem jest finansowanie remontów i modernizacji - ośrodkom w chwili obecnej będzie trudno wypracować zysk tak wysoki, aby wystarczył na pokrycie tych wydatków. Kolejnym problemem są podatki - dotychczas, ośrodki wczasowe z tytułu swej działalności płaciły podatek od nieruchomości /od budynków i budowli oraz gruntowy/, podatek od funduszu płac oraz podatki i opłaty gminne. Z chwilą wprowadzenia samofinansowania ośrodek będzie zobowiązany uiszczać także ocnotwórczy podatek obrotowy oraz podatek dochodowy.

Jest to również bardzo poważny problem dla przyszłości efekty-

wnego funkcjonowania ośrodków czasowych.

Problemy podobnych jest więcej - wszystkie one dotyczą głównie sfery finansowej, lecz nie tylko - np. ważki jest problem odpowiedniej polityki kadrowej w ośrodku czasowym.

Dlatego też szczególną uwagę należy zwrócić na strukturę grupy obiektów mających w przyszłości funkcjonować na zasadach samofinansowania. Dane te przedstawia tabela nr 9.

Ośrodki tej grupy wykazują duże zróżnicowanie co do wielkości, są wśród nich obiekty wszystkich przedziałów wielkości obiektów, z niewielką przewagą obiektów małych. Wielkość ośrodka nie ma tutaj jednak zasadniczego znaczenia.

Uwagę zwraca natomiast bardzo wyraźna przewaga obiektów całorocznych, zlokalizowanych w górach, nieco rzadziej nad morzem. Wydaje się, że świadczy to o przemyślanej decyzji dotyczącej samofinansowania, poprzedzonej hipotetycznym rachunkiem ekonomicznym. W kwestii zatrudnienia można zauważyć także pewną konsekwencję - mianowicie znacznej przewagi zatrudnionych w okresie całego roku. Pozwoli to ograniczyć ryzyko personelu zatrudnionego przypadkowo, niesprawdzonego.

Najmniejsze szanse na osiągnięcie dobrych efektów ekonomicznych posiadają obiekty sezonowe o niewielkiej atrakcyjności lokalizacji, o zabudowie typu campingowego. Takich jednak w omawianej grupie jest niewiele, stanowią one około 12 %.

Przeważa zabudowa hotelowo-pensjonatowa - ponad 71 %. Resztę stanowią obiekty o mieszanej zabudowie /np. baraki, szeregowie domki campingowe itp./.

Tabela nr 9.

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych działających od 1990 roku na zasadach samofinansowania działalności gospodarczej. Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./:		
do 50	42,9	
51 - 100	14,3	
101 - 150	14,3	
151 i więcej	28,5	
Razem	100,0	
2. Sezonowość ośrodka:		
całoroczny	71,4	
sezonowy	28,6	
Razem	100,0	
3. Lokalizacja ośrodka:		
nad morzem	35,7	
w górach	50,0	
nad jeziorem	14,3	
inne	-	
Razem	100,0	
4. Gestor ośrodka :		
jednostka budżetowa	14,3	
przedsiębiorstwo	85,7	
Razem	100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka: /ilość m.n. - i zatrudniony/:		
do 10	7,1	100,0
w tym: ośrodki całoroczne		
ośrodki sezonowe		-
11 - 50	85,7	66,7
w tym: ośrodki całoroczne		33,3
ośrodki sezonowe		
51 i więcej	7,2	100,0
w tym: ośrodki całoroczne		
ośrodki sezonowe		-
Razem	100,0	

Zródło: Jak w tabeli nr 2.

B. Agencja lub dzierżawa ośrodka wczasowego.

W tej formie funkcjonowania widzi przyszłość swych ośrodków 23,8 % ankietowanych gestorów pragnących wprowadzić zmiany ekonomiczno-organizacyjne.

W zasadzie przydatność tej formy funkcjonowania dla dotychczasowego gestora /a więc zadbanie o interes własnych pracowników, zyski przedsiębiorstwa z ośrodka itp./ zależą od poprawnej konstrukcji umowy przekazania ośrodka w agencję lub dzierżawę. Należy jednak zaznaczyć, iż umowa agencyjna obok wielu zalet posiada jedną znaczącą wadę. Jak wykazała praktyka różnych sfer gospodarki /w tym usług/ forma agencji prowadzi do przyspieszonej dekapitalizacji majątku. Dlatego też nieco lepszą wydaje się umowa dzierżawy.

Kto decyduje się przejąć ośrodek na zasadach agencji lub dzierżawy ? Badania empiryczne wykazały istnienie czterech podstawowych grup. Ich strukturę przedstawia tabela nr 10.

Tabela nr 10

Charakterystyka osób przejmujących ośrodki wczasowe na zasadach umowy agencyjnej lub dzierżawy

Osoby	Odsetek
1. Dotychczasowi pracownicy /inni niż personel ośrodka/	21,4
2. Dotychczasowi kooperanci, współpracownicy gestora	39,2
3. Dotychczasowi kierownicy ośrodków lub ich personel	17,8
4. Osoby mniej lub bardziej postronne	35,6
R a z e m	100,0

Źródło: Jak w tabeli nr 2

Szczególną uwagę zwraca niski odsetek osób dotychczas związanych z ośrodkiem. Taki stan rzeczy zdaje się potwierdzać tezę o niedoskonałości dotychczasowej kadry kierowniczej ośrodków wczasowych zakładów pracy. Pewne obawy może budzić stosunkowo wysoki odsetek osób uprzednio nie związanych z ośrodkiem /a więc grupa 2 i 4 z tabeli - łącznie 74,8 %/.

Kolejna tabela - nr 11 przedstawia charakterystykę obiektów, które mają funkcjonować na zasadach agencji lub dzierżawy. Struktura tej grupy obiektów jest inna, niż w przypadku planowanego samofinansowania działalności. Znacznie wyższy /67 % wobec 28 % w poprzedniej grupie/ jest współczynnik sezonowości obiektów. Zaznacza się przewaga obiektów nadmorskich nad górskimi. Chociażby z tych dwóch wielkości można wyciągnąć wniosek, co do przyszłości ośrodków. Będą to obiekty nastawione na szybki, maksymalny zysk w okresie sezonu letniego, jednak wspomniane już uwarunkowania rynku nabywcy nie stwarzają podstaw do obawy o nadmierny wzrost cen. Cechą szczególną tych obiektów winna być w przyszłości duża elastyczność działania, nie należy jednak zapominać o zagrożeniach, jak choćby wspomniana już dekapitalizacja bazy. Obiekty te winny być wysoce konkurencyjne do funkcjonujących na dotychczasowych, nieracjonalnych zasadach.

Tabela nr 11

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych funkcjonujących od 1990 roku na zasadach agencji lub dzierżawy. Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych		Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n./			
do 50		33,3	
51 - 100		40,0	
101 - 150		6,6	
151 i więcej		20,1	
Razem		100,0	
2. Sezonowość ośrodka :			
całoroczny		26,7	
sezonowy		73,3	
Razem		100,0	
3. Lokalizacja ośrodka :			
nad morzem		40,2	
w górach		46,6	
nad jeziorem		6,7	
inne		6,7	
Razem		100,0	
4. Gestor ośrodka:			
jednostka budżetowa		39,7	
przedsiębiorstwo		60,3	
Razem		100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka / ilość m.n. - i zatrudniony/:			
do 10	w tym - ośrodki całoroczne	13,8	50,0
	- ośrodki sezonowe		50,0
11 - 50	- ośrodki całoroczne	46,7	72,3
	- ośrodki sezonowe		27,7
51 i więcej	- ośrodki całoroczne	39,5	-
	- ośrodki sezonowe		100,0
Razem		100,0	

Źródło: Jak w tabeli nr 2.

C. Spółka jako forma zarządzania ośrodkiem.

Ta forma przyszłościowego funkcjonowania ośrodków wczasowych jest wśród respondentów badań najmniej popularna. Ogólny udział zwolenników tego rozwiązania wyniósł 7,1 % spośród reformujących działalność ośrodków gestorów bazy. Najpopularniejszym rodzajem spółki jest w tym przypadku spółka z ograniczoną odpowiedzialnością /także sp. z o.o. j.g.u./ Wśród ankietowanych 75 % wybrało właśnie ten rodzaj spółki. Pozostałe, to w większości spółki akcyjne, przy czym akcje sprzedawane będą najczęściej pracownikom przedsiębiorstwa - gestora. Tradycyjnie już charakterystykę ośrodków - przyszłych spółek przedstawiono w formie tabelarycznej. Ośrodki scharakteryzowane w tabeli 12 cechuje bardzo duże zróżnicowanie. Zarówno wielkość obiektów, jak lokalizacja nie wykazują cech charakterystycznych. Można zauważyć przewagę obiektów sezonowych, jest ona jednak także cechą zbiorowości generalnej. Pewną wielkością, na którą można zwrócić uwagę, jest odsetek obiektów murowanych, typu pensjonatowego. Ich udział wynosi prawie 80 %, ośrodki składające się wyłącznie z domków campingowych stanowią niecałe 14 % grupy. Reszta to obiekty o zabudowie mieszanej.

Mimo niewielkiej, wśród respondentów, popularności tej formy zarządzania ośrodkiem, należy zaznaczyć, iż jest ona jedną z lepszych form stwarzających przesłanki do efektywnego gospodarowania majątkiem. Świadczą o tym przykłady obiektów wczasowych - spółek funkcjonujących już w Polsce. Przykładem takim może być choćby były ośrodek Zakładów Lniarskich LENKO w Bielsku-Białej funkcjonujący w Szczyrku --od 1987 roku w formie spółki.

Tabela nr 12

Struktura i charakterystyka sieci ośrodków wesennych działających od 1990 roku na zasadach spółdzielni. Struktura w %.

Rodziny ośrodków: wesennych		Odnosił: ośrodków wesennych	
1. Wielkość ośrodka (ilość m.n.)			
do 50		35,3	
51 - 100		-	
101 - 150		35,3	
151 i więcej		35,3	
Razem		100,0	
2. Sezonowość ośrodka			
całoroczny		35,5	
sezonowy		64,5	
Razem		100,0	
3. Lokalizacja ośrodka			
nad morzem		25,4	
w górach		36,6	
nad jeziorami		28,5	
inne		9,5	
Razem		100,0	
4. Charakter ośrodka			
jednostka budżetowa		-	
przedsiębiorstwo		100,0	
Razem		100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka (ilość m.n. > 1 zatrudniony)			
do 10		70,0	
	w tym:		
	- ośrodki całoroczne		50,0
	- ośrodki sezonowe		50,0
11 - 50		-	
	- ośrodki całoroczne		-
	- ośrodki sezonowe		-
51 i więcej		20,0	
	- ośrodki całoroczne		-
	- ośrodki sezonowe		100,0
Razem		100,0	

Jego działalność, sposób świadczenia usług od kilku lat wykazuje dużą elastyczność, dbałość o indywidualnego klienta.

Prowadzi on otwartą sprzedaż miejsc, przy czym pracownicy przedsiębiorstw - udziałowców spółki są uprzywilejowani możliwością wcześniejszej rezerwacji miejsc.

D. Rozszerzenie oferty usługowej.

Do ostatniej grupy obiektów zaliczono te, których kierownicy, lub gestorzy założyli, że dotychczasowe ekonomiczno - finansowe zasady funkcjonowania nie wymagają zmiany, są w stanie zapewnić odpowiednią efektywność funkcjonowania ośrodka. Wybrano zatem inną drogę poprawy stanu finansowego ośrodka - poprzez wzbogacenie oferty usługowej. Część ośrodków sezonowych wydłuża okres funkcjonowania, wprowadzając jednocześnie sprzedaż wolnych miejsc w systemie dobowym. Tego typu zmiany zaobserwowano w około 27 % obiektów.

Kolejna grupa - 14 % oczekuje wzrostu atrakcyjności ośrodka poprzez wyposażenie go, w dotychczas nieistniejące, zaplecze gastronomiczne, sanitarne itp. Inni gestorzy - stanowią oni około 9,5 % badanej grupy - chcą wzbogacić ofertę ośrodka poprzez tworzenie nowych możliwości spędzenia przez wczasowiczów czasu wolnego w ośrodku - planują otwarcie pomieszczeń dla celów kulturalnych /świetlice, kluby, czytelnie oraz terenów i urządzeń dla celów rekreacyjno - sportowych. Wymianowane dotychczas przedsięwzięcia wiążą się zazwyczaj z poczynieniem pewnych nakładów inwestycyjnych.

Istnieje też grupa gestorów, którzy w inny sposób chcą uatrakcyjnić ofertę swych ośrodków wczasowych - mianowicie bez dodatkowych kosztów materiałowych, lecz poprzez rozszerzenie zakresu świadczonych usług. Należą do nich takie projekty, jak np. /wymieńmy najciekawsze/ wczasy połączone z kursem mineralogii i zbieraniem kamieni

półrocznych (Sudety), wnoszą dla samoty z lasem

"poznajmy się" itp. Można zauważyć wyraźny wzrost inwencji, który w tym przypadku jest o wiele proporcjonalny do popytu.

Charakterystykę obszarów wosnowych, które mają funkcję nową na dotychczasowych zasadach ekonomicznych (jak już wspomniano wcześniej w 19,5% jest ograniczony wewnętrzny rozmach), lecz planują utrzymywanie oferty w stosunku do lat ubiegłych, zamieszczone w tabeli 13.

Ze względu jednak na dość dużą prężność powstania tej (lub innej) grupy ograniczamy się jedynie do jej reprezentowania, bez konieczności się powołania ekonomicznych.

Tabela nr 13

Charakterystyka zakładowych ośrodków wczasowych planujących w 1990 roku rozszerzenie oferty usługowej, bez wprowadzania zmian ekonomicznych. Struktura w %.

Cechy ośrodków wczasowych	Odsetek ośrodków wczasowych	
1. Wielkość ośrodka /ilość m.n.7:		
do 50	33,3	
51 - 100	40,0	
101 - 150	5,6	
151 i więcej	20,1	
Razem	100,0	
2. Sezonowość ośrodka:		
całoroczny	26,7	
sezonowy	73,3	
Razem	100,0	
3. Lokalizacja ośrodka :		
nad morzem	40,2	
w górach	46,6	
nad jeziorem	6,7	
inne	6,7	
Razem	100,0	
4. Gestor ośrodka:		
jednostka budżetowa	39,7	
przedsiębiorstwo	60,3	
Razem	100,0	
5. Zatrudnienie w części noclegowej ośrodka /ilość m.n. - i zatrudniony/:		
do 10	13,8	
w tym: - ośrodki całoroczne		50,0
- ośrodki sezonowe		50,0
11 - 50	46,7	
w tym: - ośrodki całoroczne		72,3
- ośrodki sezonowe		27,7
51 i więcej	39,5	
w tym: - ośrodki całoroczne		-
- ośrodki sezonowe		100,0
Razem	100,0	

Źródło: Jak w tabeli nr 2.

./.

7. Celowość zmian systemu funkcjonowania obiektów wczasowych.

Podczas przeprowadzania badań empirycznych Autorzy spotykali się wielokrotnie z negatywną opinią, co do konieczności wprowadzenia zmian w systemie funkcjonowania zakładowych obiektów wczasowych w Polsce.

Sugerowano, że większość ośrodków musi być dofinansowywana przez przedsiębiorstwa, gdyż w przeciwnym razie koszty ich działalności będą zbyt wysokie, że wczasy pracownicze muszą być tanie itp.

Obecna sytuacja gospodarcza, do której doprowadziły lata powszechnych dotacji ukazuje, jak bardzo taki system rozumowania jest niebezpieczny.

Stwarza się iluzję tanich usług poprzez fałszowanie ich rzeczywistych kosztów, dzieli się atrakcyjne regiony kraju na zamknięte enklawy, niedostępne dla wszystkich chętnych. W wielu przedsiębiorstwach pracownikom po dziś dzień nie stwarza się możliwości wyboru rodzaju wypoczynku bez utraty prawa do dofinansowania.

Sytuacja dalszego trwania wyizolowanej, z ogólnych tendencji rynkowych części działalności gospodarczej /jest nią przecież świadczenie usług wczasowo-wypoczynkowych/ musi się zmienić. Warunkiem sine qua non poprawy sytuacja w obrębie bazy wczasowej zakładów pracy wg Autorów powinno być:

1. wyodrębnienie ekonomiczne ośrodków z całości majątku przedsiębiorstwa,
2. wprowadzenie zupełnego uniezależnienia faktu dofinansowania uczestnictwa w wypoczynku przez pracownika od rodzaju wypoczynku.

Nie są to warunki wystarczające, jednakże ich zaistnienie wydaje się niezbędne dla poprawy efektywności funkcjonowania całej sfery turystyki "pracowniczej".

Warunki te muszą być poparte zmianami najtrudniejszymi - mianowicie w psychice ludzkiej.

Ośrodek wczasowy winien stać się normalnym podmiotem gospodarującym, ponoszącym koszty i osiągającym dochody. Wyodrębnienie ekonomiczne ośrodków wczasowych z majątku przedsiębiorstw - gasterów i samodzielne finansowanie bieżącej działalności musi ośrodki do prowadzenia rzeczywistego, nie jak dotąd jedynie formalnego, rachunku ekonomicznego.

Dla celów analizy ekonomicznej tych obiektów niezbędne jest ustalenie syntetycznego miernika odzwierciedlającego rzeczywistość w najbardziej przejrzysty sposób.

Nowy miernik powinien być niezależny od wielkości i klasy obiektu /ze względu na duże zróżnicowanie bazy wczasowej/.

Bez wdawania się w zawiłe dywagacje można zasugerować, iż najbardziej adekwatnym miernikiem efektywności ekonomicznej byłaby w tym przypadku stopa zysku.

Proponowany miernik jest niezależny od wielkości i standardu ośrodka, na jego wysokość wpływają takie wielkości jak:

- ogólny poziom kosztów,
- liczebność, wydajność personelu,
- liczba obsługiwanych wczasowiczów,
- cena usługi, itp.

Wysokość miernika winna zatem odzwierciedlać faktyczny stan finansowy ośrodka. Powinna być zatem ona w przyszłości podstawą

do takich decyzji gospodarczych jak: rozwój ośrodka, udzielenie kredytu przez banki, czy nawet przekształcenie, czy likwidacja ośrodka.

Z przedstawionych wcześniej wniosków wynika otwarcie, że należy raz na zawsze pożegnać się z terminem "wezasy zakładowe" czy "wezasy socjalne". Nie można już dzielić sztucznie gospodarki turystycznej na rykową i socjalną - dofinansowywaną.

Dofinansowanie musi istnieć zupełnie niezależnie od rodzaju wypoczynku urlopowego.

Zgodnie z założeniami opieki nad warstwami społeczeństwa znajdującymi się nie z własnej winy w trudnej sytuacji materialnej dofinansowanie powinno pomagać, stymulować do wyjazdów turystycznych, a nie ograniczać, ukierunkowywać.

Musi być zatem stworzony nowy system refundowania wypoczynku osobom uprawnionym do korzystania ze środków zakładowych funduszy socjalnych. System, który zapewniłby dotawienie tychże środków do najbardziej potrzebujących. System poręczący, iż dofinansowanie /być może mniej powszechne niż obecnie/ będzie realną pomocą przy ponoszeniu wydatków związanych z odnową fizyczną i psychiczną człowieka.

Problem ten wykracza jednak poza zakres tematyczny niniejszej ekspertyzy.

Autorzy zdają sobie sprawę z tego, że jedna praca nie może stać się antidotum na nabrzmiałe problemy, tak znaczącej sfery gospodarki narodowej.

Sfery, która ma odnaleźć konieczny kompromis pomiędzy maksymalizacją efektów działalności gospodarczej a opieką socjalną nad najuboższymi warstwami społeczeństwa.

Jednakże, obok ilustracji problemów zachodzących obecnie lub sygnalizowanych w niedalekiej przyszłości, starano się w niej zwrócić uwagę na konieczność wprowadzenia zmian całego procesu świadczenia usług wypoczynkowych.

Od funkcjonowania obiektów wczasowych, poprzez system sprzedaży usług aż do refundacji poniesionych na wypoczynek nakładów.

Bez tych zmian jakość naszego wypoczynku będzie ulegać dalszej, coraz to szybszej degradacji.

D P I N I A

o pracy Mgr. Tomasza Sajewskiego
i Adama Werschlera z Instytutu Turystyki,
Oddział w Poznaniu,
p.t. "Organizacyjno-prawny i ekonomiczno-finansowy
stan funkcjonowania ośrodków czasowo-wypoczynkowych
przed rozpoczęciem sezonu letniego w 1990 roku."

Oceniana praca jest próbą przedstawienia fotografii, stanu
funkcjonowania, a właściwie tylko stanu, bo o samym funkcyj-
nowaniu ośrodków czasowo-wypoczynkowych jest właśnie naj-
mniej napisane.

Samo założenie, że chodzi tu o przedstawienie tego stanu
"przed rozpoczęciem letniego sezonu 1990 roku" ogranicza z
góry materiały i próbę analizy do bardzo płynnego okresu,
w czasie pierwszego roku wielkiego manewru reformy ekonomicz-
nej podjętej przez rząd premiera Tadeusza Mazowieckiego,
nawet przed zasadniczymi działaniami w dziedzinie podstawo-
wych zmian własnościowych, likwidowaniem monopolu, ~~xxx~~
~~xxxxxxx~~ trwającej inflacji, ale już po udanym manewrze
wprowadzenia wymiennalności złotego na obce waluty.
Każda taka próba, podejmowana "w biegu" całej gospodarki,
przebiegu bardzo złożonego, jest zawsze ryzykowna.

Wybór takiego okresu trudno ocenić pozytywnie, ale,
jeżeli temat ten został Instytutowi/Oddział w Poznaniu/
narzucony w postaci takiego właśnie zlecenia, trudno
oczywiście obwiniać o taki właśnie a nie inny wybór
autorów.

v e r t e ,

Natomiast można i trzeba mieć pod adresem autorów wątpliwości i zasadnicze pytanie:

Dlaczego autorzy przy ocenie ekonomiczno-finansowego stanu środków wczasowo-wypoczynkowych pominieli w swojej analizie bardzo istotne uwarunkowania ich funkcjonowania, problematyki zjawisk inflacyjnych i różnic cenowych, które właśnie legły całym swoim ciężarem, w omawianym okresie, na ekonomiczno-finansowej działalności w.w. środków.

Przecież, w tej właśnie sferze zrodziła się podstawowa ich trudność, które nie doprowadziły nie do fałszywych, jak twierdzą autorzy, kosztów, ale pełnego rozkładu ich rachunku kosztów, doprowadzając ten rachunek do fikcji szkodliwej dla nich samych, ale również dla ich klientów /dotyczy to wykupionych skierowań na wczasy/.

Szkoda, że autorzy nie sięgnęli do opracowania niżej podpisanego na temat właśnie działalności turystyki "w warunkach inflacji" /Instytut Turystyki, Warszawa, 1990, maszynopis/.

Przechodząc do uwag szczegółowych, w ocenianej pracy razi niestaranność terminologiczna, która jest wybaczalna w publicystyce, ale nie w pracy naukowej.

A oto parę przykładów.

1/ Na str. 6 autorzy piszą, że "rachunek nadal jest fałszywy, nie odzwierciedlający wielkości rzeczywistych". Gdyby ścisłość takiego sformułowania ^{tak by było} uważnie - trzeba by wyrazić ~~zaskoczenie~~ zdziwienie, że przestępstwo fałszowania kosztów, i to przestępstwo ciągle /autorzy piszą "nadal"/, było tolerowane.

Prawdopodobnie autorzy myśleli o wypaczeniu rachunku kosztów wskutek procesów inflacyjnych i niedoświadczenia w rachunkowości "właścicieli" tych środków, określanych jako "głównych wczasowców".

2/ Nie jest jasne, co autorzy mieli na myśli na str. 8 i nast. pisząc o "charakterystyce próby empirycznej".

3/ Na str. 12 i nast. autorzy piszą o "obszarach rezerwy turystycznej".

Jest to pojęcie i termin nie precyzyjny, w nauce turystyki nie zostały przyjęte.

Jeszcze gorzej jest z próbą scharakteryzowania tych obszarów przez autorów.

Co może bowiem znaczyć tak nieścisłe, nieprecyzyjne sformułowania jak:

"nie najgorsze warunki naturalne"/str. 12/, lub

"w miarę nieskażony klimat /jak na warunki europejskie"/str. 12/.

Co rozumieją autorzy przez "warunki europejskie" - warunki Londynu, który uratował ekologicznie Tamizę, czy warunki państw Europy Środkowej i Wschodniej?

Tego rodzaju dziennikarski sposób podania chyba nie przystoi pracy naukowej.

~~Tymczasem~~ Wreszcie, przed przekazaniem ~~tekstu~~ omawianej pracy zleceniodawcy, należałoby przejrzeć tekst i uzupełnić brakujące przestankowanie.

Przechodząc do konkluzji, należy stwierdzić, że omawiana praca, jak na jej warunki czasowe, jest dobra. Metodologia jej zastosowana jest prawidłowa, a zebrana faktografia ma swoją wartość dokumentalną, uwagi zaś krytyczne można traktować dyskusyjnie.

M. Orłowski
Miroslaw Orłowski